

Інсценізація уривків із п'єси Б. Шоу «Пігмаліон»

Дія перша

Лондон, 11.15 вечора. Щедрий літній дощ ллє як із відра. Тут і там несамовито верещать свистки, якими підкликають таксі. Пішоходи біжать, щоб сховатися під портиком церкви св. Павла (не Ренового собору, а церкви Ініго Джонса, що в Ковент-Гардені, біля овочевого ринку); разом із усіма забігають до прихистку дама з дочкою у вечірніх сукнях. Люди похмуро видивляються на дощову завісу, і тільки один чоловік стоїть спиною до всіх, зосереджено щось занотовуючи у своєму записничку.

Церковний годинник вибиває чверть на дванадцятю.

Дочка (стоячи між двома центральними колонами, ближче до тієї, що з лівого боку від неї). Вже ж мене холод аж до кісток діймає. І що там Фредді так довго робить? Уже цілих двадцять хвилин як пішов!

Мати (стоячи праворуч від дочки). Ну, не двадцять, а менше. Але мав би вже досі піймати нам таксі.

Фредді вбігає з дощу, з боку Саутгемптон-стріт, і стає між ними двома, закриваючи мокру парасоллю, з якої стікають краплі. Він - молодик двадцяти літ у вечірньому костюмі, штани в нього мокрі вище кісточок.

Дочка. То що, не зловив таксі?

Фредді. Ніде жодного не дістати - ні за гроші, ні за очі хороші.

Дочка. Та ти ж зовсім не старався!

Мати. І справді, який-бо ти безпорадний, Фредді! Іди ж знов і не вертайся, поки не знайдеш таксі.

Фредді. Тільки даремно вимокну як хлющ.

Фредді. Ну та гаразд - іду вже, йду! *(Розкриває парасоллю й кидається бігти в напрямку до Странду, але стикається із квіткаркою, що спішить під укриття, і вибиває кошика з її рук. Сліпучий спалах блискавки й зразу ж за ним оглушливий удар грому створюють ніби оркестровий супровід цієї події.)*

Квіткарка. Ну шо се ти, Хреді! Чо' ни дивися, куди ступаїш, любчику?

Фредді. Даруйте! *(Вибігає.)*

Квіткарка (збираючи розсипані квіти і вкладаючи їх назад до кошика). От маніри! Ди-ва пучечки хвіялок сатоптав у грязюку! (Сідає на цоколь колони й сортує квіти, праворуч від дами. З неї аж ніяк не романтична постать. Їй чи вісімнадцять, чи то двадцять років, не більше. На голові у неї матроський брилик із чорної соломки, який чимало назбирав лондонської пилуки та

кіптяви й навряд чи коли чистився. Мишача барва її кіс, либонь, не від природи така - те волосся просить, аж пищить, гарячої води та мила. Непривабливий чорний приталений жакет сягає їй мало не до колін, а ще на ній коричнева спідниця із грубим фартушком. Та найплачевніший вигляд мають у неї черевики. Видно, що вона й старається бути чепурною, як тільки може, але поруч із тими дочкою та матір'ю видається дуже брудною. Вродою ніби й не гірша за них, от тільки врода та занехаяна, і ще ж їй потрібні послуги зубного лікаря.)

Мати. Скажіть, будь ласка, а звідкіля ви знаєте, що мого сина звати Фредді?

Квіткарка. Ой, то це був ваш синок, кажите? Ну, я'би в' 'го лuche навчили, то ни тікав би він геть, коли россилав квіточки бідній дівчині, а заплатив би за шкоду! Чи ви-и заплатите мені? *(Перепрошуєм, але надалі нам доведеться облишити ці відчайдушні спроби відтворити квіткарчину говірку, якої поза межами Лондона ніхто не збагне без спеціальної фонетичної абетки.)*

Дочка. І не подумайте платити їй, мамо! Чого захотіла!

Мати (до Клари). Дай мені! *(Клара неохоче розлучається з грішми.)* Ось! *(До дівчини.)* Це вам за квіти.

Квіткарка. Ой, спасибоньки, пані!

Літній джентльмен - симпатичний тип старого військового - забігає під портик і закриває парасоллю, з якої скрапує вода. У нього, як і в Фредді, ноги геть мокрі до кісточок. Він у вечірньому костюмі й легкому пальтечку. Стає на те місце, яке звільнила дочка.

Квіткарка (користуючись близькістю джентльмена, аби заприятелитися з ним). Полило ще гірше - так це признака, що скоро перестане. Тож веселіше, копитане, та купіть квіточку в бідної дівчини!

Джентльмен. Не мороч мені голови, будь доброю дівчиною! *(Мацає по своїх кишенях.)* У мене й справді немає дріб'язку... Стривай: ось тобі три монетки по півпенса, якщо це тебе зарятує. *(Відходить до іншої колони.)*

Квіткарка (розчаровано, але зміркувавши, що півтора пенса це краще, ніж нічого). Спасибі, пане.

Перехожий (до дівчини). Будь обачна - краще дай йому за це квітку! Там он, у тебе за спиною, стоїть типчик і записує кожнісіньке слово з твоїх уст. *(Усі обертаються до чоловіка, який занотовує щось собі в записничку.)*

Квіткарка (протискаючись до джентльмена, що кричить несамовито). Ой, паночку, скажіть йому, щоб не писав на мене! Ви й не знаєте, що мені од того буде! Вони ж заберуть у мене дозвіл торгувати й виженуть мене на вулицю за те, що ніби чіплялася до мужчин. Вони...

Записувач (виступаючи наперед, праворуч від неї, а решта з'юрмлюється за ним). Ну, годі! Годі, годі! Хто тебе кривдить, ти, дурна дівчино? За кого ти мене маєш?

Невже я схожий на полісмена?

Квіткарка (аж ніяк не заспокоївшись). Тоді нащо вам записувати мої слова? Звідкіля мені знати, чи правильно ви мене записали? Ану покажіть, що ви там нашкресли про мене! *(Записувач розкриває свого*

записника й твердою рукою тримає перед її носом, хоча юрба, намагаючись читати через його плече, назирає, і хтось слабший не встояв би.) Що це? Тут написано якось не так. Я цього не вчитаю!

Записувач. А я вчитаю. *(Читає, достеменно відтворюючи її вимову.)* "Висиліше, копитане..."

Перехожий. Ні, він не нишпорка. Просто він із тих, хто всюди пхає свого носа, хай йому абищо! Кажу вам: гляньте на його чи-ри-вики.

Записувач (обернувшись до нього, приязно). А як там поживають усі ваші у Селсі?

Перехожий (підозріло). Хто сказав вам, що мій рід із Селсі?

Записувач. Та не переймайтеся. Бо таки з Селсі. *(До квіткарки.)* А як це вас занесло так далеко на схід? Ви ж народилися в Ліссон-Грові?

Джентльмен (вертаючись на попереднє своє місце ліворуч від записувача). Чи можна вас запитати: як це у вас виходить?

Записувач. Сама фонетика, більш нічого. Сама наука про вимову. Це мій фах і моє улюблене захоплення. Щасливий той, хто може зробити зі свого хобі прожиток! От ви можете відрізнити за наріччям, хто з Ірландії, а хто - з Йоркширу. А я визначаю місце кожної людини в межах шести миль. У Лондоні - в межах двох миль, іноді - двох вулиць.

Джентльмен. А що, цього вам стає на прожиток?

Записувач. О так, ще й на добрий прожиток! Наш вік - вік вискочнів. Скоробагатоки починають у Кентиш-тауні з вісьмома десятками фунтів на рік і незабаром опиняються на Парк-Лейн із стома тисячами річного прибутку. Хочуть вони позбутися свого Кентиш-тауна і не можуть: видають себе кожнісіньким словом! Я ж можу навчити їх...

Записувач (вибухає). Особо жіночого роду! негайно припини це огидне скигління або пошукай собі прихистку десь під іншим храмом!

Квіткарка (з несмілим викликом). Я маю таке саме право бути тут, як і ви!

Записувач. Створіння, що видає такі гнітючі й поглинаючі звуки, не має права бути хоч би й де - не має права на життя! Затям: ти - людська істота, наділена душею і божественним даром ясного, виразного слова, а твоя рідна мова - це мова Шекспіра, Мільтона та Біблії, тож не курникай тут, неначе хвора голубиця!

Квіткарка (цілковито приголомшена, втягнувши голову в плечі й спідлоба витріщившись на нього із змішаним почуттям зачудування й протесту). Ах-ах-ах-о-о-о-у!

Записувач. Бачите оцю істоту з її вуличною англійщиною? Таж оця англійщина не дасть їй виповзти з канави, поки її й віку. Так от, пане, за три місяці я провів би цю дівчину як герцогиню на садовий прийом до якого-небудь посла. Міг би навіть улаштувати її покоївкою в якоїсь леді чи продавщицею в крамниці, а для цього потрібно краще розмовляти по-англійському.

Квіткарка. Про що це ви?

Записувач. А про те саме - ти, розчавлена капустано, ти, ганьбо шляхетної архітектури цих колон, ти, втілена кривдо англійської мови: я міг би зробити з тебе царицю Савську. *(До джентльмена.)* Ви повірите в таке?

Джентльмен. Авжеж, повірю. Я сам вивчаю індійські діалекти і...

Записувач (із жвавим зацікавленням). Справді? А чи знайомі ви з полковником Пікерінгом, автором "Санскритського розмовника"?

Джентльмен. Я ж і є полковник Пікерінг. А ви хто?

Записувач. Генрі Гігінс, автор "Універсальної абетки" Гігінса.

Джентльмен (з ентузіазмом). Я ж приїхав з Індії, аби познайомитися з вами!

Гігінс. А я збирався в Індію, аби з вами познайомитися!

Дія друга

**Одинадцята година наступного ранку.
Гігінсова лабораторія на Вімпол-стріт.**

Гігінс (ідучи слідом за ним і стаючи по його ліву руч). Стомилися слухати звуки?

Пікерінг. Так! Це жахливе напруження. Я трохи пишався собою, що спроможний вимовляти двадцять чотири виразно відмінні голосівки, але ви з вашими ста тридцятьма заткнули мене за пояс. Хоч убийте, не чую аніякої різниці між більшістю з них!

Гігінс (хихочучи й переходячи до рояля по солодощі). Ну, цього можна напрактикуватися. Спочатку ви не чуєте ніякої різниці, але ви слухаєте, слухаєте й незабаром переконаєтесь: усі вони такі ж відмінні, як А та Б.

До кімнати зазирає місіс Пірс, Гігінсова економка.

В чому річ, місіс Пірс?

Місіс Пірс (вагаючись, явно спантеличена). Пане, вас хоче бачити якась молода особа.

Гігінс. Молода особа! Що ж їй треба?

Місіс Пірс. Ну, бачите, вона заявляє, що ви будете раді, коли довідається, чого вона прийшла. Проста собі дівчина, пане. Проста-простісінька. Я мала б відправити її геть, але подумала: а може, ви захочете, щоб вона наговорила вам у ті ваші машини? Сподіваюсь, я не встругнула дурниці, але ж часом ви запрошуєте до себе таких химерних людей... То ви вже даруйте мені! Я певна, пане...

Гігінс (до Пікерінга). Нумо, запросимо її! Проведіть її сюди, місіс Пірс.

Входить схвильована Квіткарка. На ній капелюх із трьома страусячими пір'їнами: жовтогарячою, блакитною та червоною. Фартушок на ній майже чистий, трохи почистила вона й непривабливого свого жакета. Пафос цієї жалюгідної постаті, з усім її невинним марнославством і вдаваною поважністю, зворушує Пікерінга, що випростався уже при появі місіс Пірс. Що ж до Гігінса, то цей однаково насипався і на чоловіків, і на жінок, і репетував до небес, аби не поклали йому на плечі хреста з пір'їну завважки, а між двома статями проводив одну-єдину різницю: жінок він умовляв, як дитя нянечку, коли хоче щось випросити у неї.

Гігінс (різко, впізнавши її з неприхованим розчаруванням і зразу ж по-дитячому роблячи з цього нестерпну прикрість). Ну, та це ж та

дівчина, яку я занотував учора ввечері! Пуття з неї ніякого: ліссонгровського жаргону я вже зробив собі записів, скільки хотів, і не збираюсь витрачати на це зайвого валика. (До дівчини.) Забирайся геть - мені ти не потрібна.

Квіткарка. А ви не будьте такі зухвалі! Бо ще й не вислухали, чого я прийшла. (До місіс Пірс, що на порозі чекає подальших вказівок.) Ви сказали йому, що я приїхала на таксах?

Місіс Пірс. Які дурниці, дівчино! Невже ти гадаєш, що такому джентльменові, як містер Гігінс, залежить на тому, чим ти там приїхала?

Квіткарка. Ти ба, які ми горді! Але ж він не гребує уроками, тільки не він: сама чула, як він казав. Що ж, я не прийшла сюди випрошувати компліментів, і якщо мої гроші не підходять, то подамся деінде.

Гігінс. Не підходять для чого?

Квіткарка. Не для чого, а для кого: не підходять для ва-ас! Тепер ви втямили, ге ж? Я прийшла брати уроки, ось так! І платити за них ти-еж, будьте певні!

Гігінс. Що ж нам робити, Пікерінгу: попросити це нахабне дівчисько сісти чи викинути його у вікно?

Квіткарка (злякано забігши в куток до рояля й зацьковано роззираючись звідти). Ах-ах-ох-о-о-о-у! (Ображено пхикаючи.) Не хочу, щоб мене взивали нахабним дівчиськом! Адже я сказала, що платитиму, як леді.

*Обидва чоловіка, остовпівши з подиву,
видивляються на неї з другого кінця кімнати.*

Пікерінг (лагідно). Чого ж ви бажаєте?

Квіткарка. Бажаю стати продавщицею у квітковому магазині, щоб не стирчать із кошиком на розі Тотнем-Корт-роуд. Але ж мене туди не візьмуть, поки я не навчуся балакати по-панському. А він же сказав, що міг би навчити мене. Ну, ось я і прийшла, і ладна платити йому, нічого не випрошую, а він: викину! - наче я покидьок.

Місіс Пірс. Як це ви, дівчино, могли собі придумати таку дурницю, ніби ви спроможні платити містерові Гігінсу?

Квіткарка. А чом би й ні? Я знаю, скільки платять за уроки, як і ви знаєте, і я готова платити, скільки треба.

Гігінс (громовим голосом). Сідайте!!!

Пікерінг (дуже чемно). Будьте ласкаві, сідайте! (Ставить третього стільця біля килимка перед каміном, поміж собою і Гігінсом.)

Гігінс. Як вас звати?

Квіткарка. Лайза Дулитл.

Пікерінг. Гігінсе, я заінтригований! Пам'ятаєте, що ви сказали вчора про прийом у посольському саду? Якщо ви впораєтесь з цим, я назву вас найбільшим з усіх учителів, сущих нині на світі. Закладаюся на всі витрати, що підуть на цей експеримент: вам цього не втнути. А ще я заплачу за уроки.

Лайза. Ой, ви такі добрі! Спасибоньки вам, копитане!

Гігінс (неспроможний здолати спокусу, дивиться на неї). Це майже непереборне... Вона така розкішно ниця... така страшенно брудна...

Лайза (протестуючи з усіх своїх сил). Ах-ах-ах-ах-о-о-у-у!!! Я не брудна - коли я йшла сюди, я вмилася: умила обличчя, руки!

Гіггінс (хвилюючись дедалі дужче в міру того, як ідея заволодіває ним). Що є життя, як не низка безумств? Тяжко тільки на них натрапити. Бійся втратити нагоду - нагоджується вона не щодня! Я таки зроблю герцогиню з цієї задрипаної нетіпахи!

Лайза (вельми засуджуючи таку його думку про неї). Ах-ах-ах-о-о-о-у!

Гіггінс (захопившись). Так, за півроку, ба навіть за три місяці, якщо в неї гостре вухо й легкий язик, - я візьму її куди-завгодно й подам як що-завгодно. Почнемо сьогодні ж - зараз! Цю мить! Місіс Пірс! Заберіть її та почистіть гарненько. Як не віддиратиметься бруд - спеціальним порошком її! Чи є в кухні добрий вогонь?

Місіс Пірс (протестуючи). Так - але ж...

Гіггінс (насилаючи на неї). Здеріть із неї все це лахміття і спаліть! Подзвоніть до Вайтлі чи ще в який універмаг і замовте новий одяг. Поки все це прибуде, закутайте її в обгортковий папір.

Лайза. Ви ніякий не джилтмен, от, як таке балакаєте! А я хороша дівчина, хороша, і я знаю таких, як ви, знаю вас!

Місіс Пірс. У мене ж і місця немає, куди б її ткнути.

Гіггінс. Ткніть її в кошик на сміття.

Лайза. Ах-ах-ах-о-о-у!

Гіггінс (несподівано вдаючись до чудових оксамитово-низьких ноток свого красномовства, від яких у того, хто його чує, має затрепетати серце). Клянусь святим Георгієм, Елайзо: я ще й не кінчу роботи з вами, а вулиці вже будуть усіяні тілами чоловіків, що стрілятимуться заради вас.

Місіс Пірс. Дурниці, пане! Ви не повинні забивати їй баки такими речами.

Лайза (підводячись і рішуче випростовуючи плечі). Та він з глузду з'їхав, авжеж! Не хочу я, щоб мене вчили такі нинармальні!

Гіггінс (зачеплений за живе її нечутливістю до його красномовства). Он як! То я божевільний, кажете? Дуже добре, місіс Пірс: не треба замовляти їй нової одежі! Викиньте цю невдячну особу геть!

Лайза (хлипаючи). Не-е! Не смійте чіпати мене!

Місіс Пірс зачиняє двері, так що Елайзиних нарікань не стає чути. Економка веде її нагору, на третій поверх, - на великий подив дівчини, яка гадала, що її заведуть вниз, у приміщення, де миють посуд. Там місіс Пірс відчиняє інші двері й запрошує Елайзу до запасної спальні.

Місіс Пірс. Доведеться притулити вас тут. Це буде ваша спальня.

Лайза. Ой, як це я тут спатиму, місас! Занадто розкішно це для таких, як я. Тут я боятимуся й доторкнутися до всього, адже, знаєте, я ще ніяка не герцогиня!

Місіс Пірс. Доведеться вам зробитися такою ж чистою, як і ця кімната. Отоді й не боятиметесь її. І ще ви повинні звати мене місіс Пірс, а не "місас". (Відчиняє двері до гардеробної, переобладнаної під ванну.)

Місіс Пірс. Перепрошую, пане, але вже починаються прикросі. Там, унизу, чекає сміттяр, якого звати Альфред Дулитл і який бажає вас бачити. Він заявляє, що ви тут тримаєте його дочку.

Гіггінс (нероздумуючи). Приведіть сюди того негідника.

Альфред Дулитл - підстаркуватий, але ще при здоров'ї сміттяр, весь убраний, як і годиться чоловікові його фаху, з капелюхом на голові, широкі криси якого ззаду покривають шию і плечі. У нього примітні й досить цікаві риси обличчя, яке ніби промовляє, що його власник однаково вільний як від страху, так і від сумління. Голос у нього надзвичайно виразистий - наслідок звички завжди давати волю почуттям. Цієї миті його поза свідчить про покривджену гордість і сувору рішучість.

Дулитл (від дверей, не певен, хто з двох джентльменів є той, що йому потрібен). Професор Іггінс?

Гіггінс. Це я. Доброго ранку! Сідайте!

Дулитл. Доброго, батечку! (Сідає, з виразом владності.) Я прийшов у вельми важливій справі, батечку.

Дулитл (погрозово). Мені потрібна моя дочка - ось чого я хочу. Розумієте?

Гіггінс. Ваша дочка мала нахабство прийти до мого дому й просити, щоб я навчив її розмовляти правильно, з тим щоб вона могла посісти місце у квітковому магазині. Ось цей джентльмен і моя економка були присутні при цьому від самого початку. (Наступальним тоном.) Як ви сміли прийти сюди шантажувати мене? Та ви навмисне підіслали вашу дочку!

Дулитл (протестує). Ні, батечку!

Дулитл (підводячись). Ні, батечку. Не кажіть такого. Я не такий чоловік, щоб заступити світ своїй дитині. Перед нею, можна сказати, відкривається кар'єра, а...

Дулитл. Послухайте, батечку. Ми з вами бувалі люди, чи не так?

Хігінс: Невже ви не маєте ніяких моральних принципів, чоловіче?

Дулитл (навіть оком не моргнувши). Не можу дозволити собі мати моральні принципи, батечку

Гіггінс (підводячись і йдучи через кімнату до Пікерінга). Пікерінгу, якби ми взяли цього чоловіка в роботу на три місяці, то потім він зміг би вибирати між постом міністра й кафедрою проповідника в Уельсі.

Гіггінс. Либонь, ми таки повинні дати йому п'ятифунтівку.

Гіггінс (дістає гаманця й стаючи між Дулитлом і роялем). Ні, цього не збороти! Даймо йому десять. (Простягає сміттяреві дві банкноти.)

Дулитл. Ні, батечку! У старої не стане духу проциндрити цілих десять фунтів - ба навіть я навряд чи посмію. Десять фунтів - це великі гроші, я через них ще зроблюся розважливим, а тоді вже - прощай, щастя! Ви дайте мені, батечку, що я прошу: ані на пенні більше й ані на пенні менше.

Японська пані. Та ну! Чи ж ви не впізнаєте своєї рідної дочки?

Дулитл, Гіггінс, Пікерінг (вигукуючи одночасно). Свят-свят! Це Елайза! Що це? Ну і ну! Господи!

Дулитл (з отцецькою гордістю). Ну, я б ніколи не подумав, що вона так легко відмиється і стане така гарненька, батечку. Вона робить мені честь, правда ж?

Лайза. А, тут легко відмитися, скажу я вам. Гаряча й холодна вода в крані, набирай собі скільки хочеш, тієї чи тієї. І пухнасті рушники, й вішалка під ними така гаряча, що пальці попечеш. М'якенькі щітки, щоб відмивати бруд з тіла, і ціла миска мила, духмяного, мов первоцвіти. Тепер я знаю, чому панії такі чистенькі. Вони купаються залюбки! Знали б вони, як то митися таким, як оце я!

Гігінс. Я радий, що ванна припала вам до смаку.

Глядачеві та й читачеві цікаво було б мати уявлення, на що схожі ті уроки, що їх дає Гігінс Елайзі. Ну, то ось вам перший зразок. Уявіть собі Елайзу, вбрану у все новісіньке, і з відчуттям, що її нутро ніяк не змирилося з незвичними для нього підобідком, обідом і вечерею, як вона сидить разом із Гігінсом і полковником у кабінеті, почуваячись достоту, мов амбулаторний хворий на першому прийомі в лікарів.

Гігінс, від природи невсидючий, бентежить її ще дужче своїм неспокійним шуганням довкола. Коли б не витримка і заспокійлива присутність полковника, її захисника, Елайза б утекла звідти безбач - хоч би й назад на Друрі-лейн.

Гігінс. Розкажіть-но абетку!

Лайза. Я свою абетку знаю. Думаєте, я не знаю нічого? Не треба вчити мене, як малу дитину!

Гігінс (громовим голосом). Розкажіть абетку!

Пікерінг. Розкажіть, міс Дулитл! Скоро ви все зрозумієте. Робіть, що він каже, дозвольте йому вчити вас, як він сам знає.

Лайза. Ну гаразд уже, хай буде по-вашому: ей-іі, бей-іі, сей-іі, дей-іі...

Гігінс (заревівши, мов поранений лев). Досить! Послухайте-но, Пікерінгу. Ось воно - те, що ми платимо за нашу початкову освіту. Ця нещасна істота була на дев'ять років замкнена в школі, де її за наш рахунок навчали розмовляти й читати мовою Шекспіра і Мільтона. А наслідок - "Ей-іі, Бей-іі, Сей-іі". (До Елайзи.) Скажіть: Ей, Бі, Сі, Ді.

Лайза (мало не плачучи). Та я ж так і кажу: ей-іі, бей-іі, сей-іі.

Гігінс. Досить. Скажіть: "капелюшок".

Лайза. Кипилюшик.

Гігінс. Витягніть язика вперед, щоб він уперся у верхні нижні зубів. Тепер скажіть: "кап-".

Лайза. К-к-к... Не можу! К-кап-.

Пікерінг. Добре. Чудово, міс Дулитл!

Гігінс. Забирайтеся до місіс Пірс та розкажіть їй про це. Думайте про це. Пробуйте проробляти це самі: глядіть, щоб ваш язик був цілком випростаний і торкався зубів, а не загортався вгору, от ніби ви хочете його проковтнути. Наступний урок після обіду, о пів на п'яту. Геть звідсіля!

Елайза, все ще ридаючи, вибігає з кімнати.

Оце десь такі муки має терпіти бідолашна Елайза місяцями, перш ніж ми зустрінемося з нею знову - при її першій появі в товаристві лондонських знавців мови.

Дія третя

У місіс Гіггінс день гостей. Ніхто ще не прибув. Її вітальня, що в помешканні на Чесійській набережній, має три вікна на Темзу, а стеля не така високогордовита, як мало б воно бути в старіших будинках,

Місіс Гіггінс, що вже переступила межу шістдесяти літ і давно не клопочеться тим, щоб одягатися всупереч моді, сидить у кутку, навкоси від дверей, за вишукано простим письмовим столом із дзвінковою кнопкою під рукою.

Рвучко розчахнуто двері - влітає Гіггінс, не скинувши капелюха.

Місіс Гіггінс (нажахано). Генрі! (Сварячи його.) Що тобі треба тут сьогодні? У мене ж день гостей, і ти обіцяв не приходити сьогодні! **(Він нахиляється поцілувати матір, а вона знімає йому з голови капелюха і подає йому в руки.)**

Гіггінс. Оце ще! **(Кидає капелюха на стіл.)**

Місіс Гіггінс. Зараз же вертайся додому.

Гіггінс (цілуючи матір). Та знаю, мамо. Я ж прийшов зумисне.

Місіс Гіггінс. І все одно не смій! Серйозно кажу, Генрі. Ти відлякуєш усіх моїх друзів: як застануть тебе тут, то вже й не приходять більше.

Гіггінс. Дурниці! Знаю, не веду я світської мови, але ж ніхто на це не зважає. **(Сідає на диванчик.)**

Місіс Гіггінс. Ого! Так-то вже й не зважають? Світська мова, кажеш? А несвітська твоя мова? Справді, дороженький, нічого тобі тут робити!

Гіггінс. А таки є що робити. Маю роботу для вас. Фонетичну роботу.

Я підібрав дівчину...

Місіс Гіггінс. Це означає, що якась дівчина підбрала тебе?

Гіггінс. Зовсім ні. Це не любовна історія.

Місіс Гіггінс. Як жаль!

Гіггінс. Чому?

Місіс Гіггінс. Ну полюбив би ти якусь жінку віком до сорока п'яти. Коли ти вже роздивишся, що довкола такі є трохи молодих вродливиць?

Гіггінс. Ох, не можу я морочитися з молодими вродливицями! Жінка, яку можна полюбити, - в моєму уявленні, - це хтось якнайподібніший до вас, мамо. Ніколи я не дійду до того, щоб щиро захоплюватися молодими жінками: надто глибоко вкоренилися деякі звички, щоб їх міняти. **(Рвучко підводячись і походжаючи по кімнаті, ще й брязкаючи грошима та ключами в кишенях штанів.)** До того ж, усі вони дурепи.

Місіс Гіггінс. Знаєш, що ти зробив би, коли б любив мене по-справжньому, Генрі?

Гіггінс. Та годі-бо! Ну що? Женився б, не інакше.

Місіс Гіггінс. Ні. Облишив би метушню та повиймав руки з кишень. **(Із жестом відчаю він скоряється і знов сідає.)** От хороший хлопчик! А зараз розкажи мені про ту дівчину.

Гіггінс. Сьогодні вона з'явиться до вас із візитом.

Місіс Гіггінс. Не пригадую, щоб я її запрошувала.

Гігінс. Не ви, а я запросив її. Бо ви, коли б знали, хто вона, нізачо не запросили б її до себе.

Місіс Гігінс. Отакої! А чому ж?

Гігінс. Ну, ось у чім річ. Вона - проста квіткарка. Я підібрав її на вулиці.

Місіс Гігінс. І запросив її на мій день гостей!

Гігінс (підходячи до матері, щоб підлеститись). О, все буде гаразд! Я навчив її правильно розмовляти і дав їй точні вказівки, як поводитись. Їй велено триматися двох тем: погоди та здоров'я всіх присутніх - "Гарний день!" та "Як ся маєте?" - і взагалі не дуже розводитись. Так буде безпечно.

Місіс Гігінс. Безпечно! Говорити про наше здоров'я! Про наші нутрощі! Може, й про наш зовнішній вигляд! Як ти скотився до таких дурощів, Генрі?

Гігінс (нетерпляче). Ну треба ж їй хоч про щось говорити! (*Бере себе в руки й знов сідає.*) О, вона поводитиметься добре, не зчиняйте бурі! Пікерінг теж бере участь у цій справі разом зі мною. Я так наче побився об заклад, що через півроку покажу її на люди як герцогиню. Кілька місяців тому я почав роботу з нею, і вона так швидко прогресує - мов пожежа! Я виграю свій заклад. Вуха в неї чутке, і навчити її виявилось легше, ніж моїх учнів-буржуа, бо ж їй треба вивчити зовсім нову мову. По-англійському вона розмовляє майже так, як ви по-французькому.

Їхню розмову перериває покоївка, що сповіщає про прибуття гостей.

Покоївка. Місіс та міс Ейнсфорд-Гілл! (Виходить.)

Місіс Гігінс (відрекомендовує). Мій син Генрі!

Місіс Ейнсворт-Гілл. Ваш славетний син! Я так бажала познайомитися з вами, професоре Гігінсе!

Місіс Гігінс. З жалем повинна вам сказати, що мій славетний син зовсім не знає манер. Ви вже не ображайтесь на нього.

Гігінс. О, невже я повівся нечемно? Я не хотів.

Знову входить Покоївка, вводячи Пікерінга.

Покоївка. Полковник Пікерінг! (*Вона виходить.*)

Місіс Гігінс. Така рада, що ви прийшли

Пікерінг. Чи Генрі сказав вам, чого ми прийшли?

Місіс Ейнсворт-Гілл (напівпідводячись). Ми заважаємо?

Місіс Гігінс (підводячись і змушуючи гостю знову сісти). Ні-ні! Ви нагадалися якраз дуже до речі: ми хотіли б познайомити вас із однією нашою приятелькою.

Вертається покоївка, вводячи Фредді.

Покоївка. Містер Ейнсфорд-Гілл!

Місіс Гігінс. Чудово, що ви прийшли! (*Знайомлячи.*) Полковник Пікерінг.

Гігінс. Ну, от ми й повсідалися! (*Сідає на отаманку біля місіс Ейнсворт-Гілл, по ліву руч від неї.*) А тепер - про якого дідька ми будемо говорити, поки прибуде Елайза?

Місіс Гіггінс. Генрі, ти ж душа вечірок Королівського товариства! А на не таких високих зібраннях, ти, сказати правду, просто нестерпний.

Покоївка (відчиняючи двері). Міс Дулитл! (Виходить.)

Гіггінс (схоплюючись і підбігаючи до місіс Гіггінс). Це вона, мамо! (Стає навшпиньки й над материнською головою показує Елайзі на мигах, хто з присутніх жінок - господиня.)

Елайза, вишукано вбрана, справляє, увійшовши до кімнати, враження такої непересічної шляхетності та вроди, що всі присутні мимоволі встають. Уловивши гіггінсові вказівки, вона із завченою грацією підходить до місіс Гіггінс.

Лайза (вимовляючи слова з педантичною правильністю і дуже милою інтонацією). Гау ду ю ду, місіс Гіггінс? (Вона ледь затинається, аби не "проковтнути" "г" в слові "Гіггінс", але цілком успішно вимовляє важкий звук.) Містер Гіггінс казав, що мені можна завітати до вас.

Місіс Гіггінс (щиросердо). Правильно - і я справді вельми рада бачити вас.

Пікерінг. Гау ду ю ду, міс Дулитл?

Лайза (тиснувши йому руку). Полковник Пікерінг, чи не так?

Місіс Ейнсворт-Гілл. У мене таке відчуття, ніби ми з вами вже десь бачились, міс Дулитл. Я пам'ятаю ваші очі.

Лайза. Гау ду ю ду? (Граційно сідає на отоманку - на місце, яке щойно звільнив Гіггінс.)

Місіс Ейнсворт-Гілл (знайомлячи). Моя дочка Клара!

Лайза. Гау ду ю ду?

Клара (імпульсивно). Гау ду ю ду? (Сідає на отоманку поруч Елайзи, пожираючи ту очима.)

Фредді (переходячи до їхньої половини отоманки). Я, безперечно, уже мав задоволення вас бачити!

Місіс Ейнсворт-Гілл (знайомлячи). Мій син Фредді.

Лайза. Гау ду ю ду?

Фредді кланяється й сідає в елизаветинське крісло, не зводячи з Елайзи захопленого погляду.

Місіс Гіггінс (заговорює нарешті, щоб розпочати розмову). Як ви гадаєте, чи не задощить?

Лайза. Невелике зниження тиску на заході наших островів захопить і східні регіони. Ніщо не вказує на значні зміни в барометричній ситуації.

Фредді. Ха! Ха! Ну й сміхота!

Лайза. Чи я щось не так сказала, молодий чоловіче? Б'юсь об заклад, я все висловила правильно.

Фредді. Ой, помру!

Місіс Ейнсворт-Гілл Я так сподіваюся, що не похолодніє! Довкола стільки того грипу. Ще не було такої весни, щоб уся наша родина не перехворіла грипом.

Лайза (похмуро). У мене тітка померла - кажуть, від грипу.

Місіс Ейнсворт-Гілл (співчутливо цмокає язиком). !!!

Лайза (тим самим трагічним тоном). Але я не вірю, що стареньку доконав грип, - її уграбали!

Місіс Гігінс (спантеличено). Уграбали?

Лайза. Та-а-а-ак, хай вас Бог боронить! Бо чого б їй помирати від грипу? Тільки за рік до того вона переборола дифтерію. Я сама на власні очі бачила. Посиніла вона, лежала синя-синя. Усі вже гадали, що тітці кінець, але мій батько розливною ложкою знай заливав джин їй в горлянку, аж поки вона ожила - та так раптово, що перекусила ложку надвоє!

Місіс Ейнсворд-Гілл (вражено). Боже милий!

Лайза (нагромаджуючи одне звинувачення на друге). Як може жінка з отакою снагою взяти й померти від грипу? А що сталося з її новим бриликом, що мав перейти мені у спадок? Хтось його поцупив! Так ото, кажу, ті, що брилика поцупили, вони ж і її уграбали!

Місіс Ейнсворд-Гілл. А що означає: "вони її уграбали"?

Гігінс (квапливо вставляє). О, це такий модний світський вислів! "Уграбати" когось - це те саме, що угробити.

Місіс Ейнсворд-Гілл (нажахано до Елайзи). Та невже ви насправді вірите, що вашу тітку умертвили?

Лайза. Ще б не вірити! Ті нелюди, з якими вона жила, убили б її і за шпильку від брилика, не те що за брилик!

Місіс Ейнсворд-Гілл. Але ж хіба правильно чинив ваш батько, що отак заливав спиртне їй в горлянку? Вона ж могла й від того померти!

Лайза. Тільки не вона! Джин був для тітки - мов материнське молоко. До того ж, батько стільки заливав його собі в горлянку, що добре знав, які то чудові ліки.

Місіс Ейнсворд-Гілл. Ви хочете сказати, що він пив?

Лайза. Пив! не те слово. Це було щось хронічне!

Місіс Ейнсворд-Гілл. Який ви жах пережили!

Лайза. Та ніякого жаху. Це йому ніскілечки не шкодило, я ж сама бачила. Та й не весь час він прикладався. (Весело.) Як найде на нього, сказати б, - коли-не-коли. І з кожною краплиною все добрішає й добрішає. От, було, нема в нього роботи, то мати дасть йому чотири пенси й випхає на вулицю, наказавши не вертатись, аж поки не вип'є рівно стільки, щоб став веселенький та добренький. Не одна жінка мусить отак напувати свого чоловіка, аби з ним можна було жити. (Призвичаївшись, вільно, розкуто.) Бачите, річ ось у чім. Якщо чоловік має хоч трохи совісті, то на тверезу голову совість гризе його, і стає він тоді як хмара. Одна чарчина - і де ті гризоти й поділися, ходить собі чоловік щасливий. (До Фредді, що давиться тамованим сміхом.) Слухайте, з чого ви хихочете.

Фредді. Та ці модні світські вислови. У вас це виходить жах як добре!

Лайза. Якщо я розмовляю як слід, то з чого ви смієтесь? (До Гігінса.) Чи я сказала щось зайве?

Місіс Гігінс (квапливо вставляє). Нічого подібного, міс Дулитл!

Лайза. Ну, хоч це добре. (Із запалом.) Ось що я завжди кажу...

Гігінс (підводячись і дивлячись на годинника). Гм!

Лайза (озирнувшись на нього, збагнула натяк і теж підводиться). Що ж, я мушу йти. (Всі підводяться. Фредді йде до дверей.) Я така рада, що познайомилася з вами. До побачення! (Тисне руку місіс Гігінс.)

Місіс Гігінс. До побачення.

Лайза. До побачення, полковнику Пікерінгу.

Пікерінг. До побачення, міс Дулитл. *(Тиснуть одне одному руки.)*

Лайза *(киваючи головою решті).* До побачення, всі!

Фредді *(відчиняючи їй двері).* Ви йдете через Гайд-парк, міс Дулитл? Якщо так...можна мені провести вас?

Лайза *(із бездоганно вишуканою дикцією).* Пішака через парк? Чорта з два! *(Всі потетеріли.)* Я їду в таксі! *(Виходить.)*

Пікерінг *переводить подих і сідає. Фредді виходить на балкон, аби ще раз, здаля побачити Елайзу.*

Місіс Ейнсворд-Гілл *(усе ще не отямившись від потрясіння).* Ох, я й справді ніяк не звикну до цієї нової манери висловлюватись!

Клара *(падаючи невдоволено в елизаветинське крісло).* Ой, та все гаразд, мамо, все нормально! Люди ще подумают, ніби ми нікуди не ходимо, нікого не бачимо, якщо ви триматиметеся так старомодно.

Місіс Ейнсворд-Гілл. Смію сказати, що я дуже старомодна, але я дуже сподіваюсь, що ти, Клара, не почнеш уживати такі вирази.

Місіс Ейнсворд-Гілл. Спасибі вам, дороженька! До побачення! *(Виходить.)*

Гігінс *(жадібно).* Ну? Чм можна виводити Елайзу в світ?

Пікерінг *вертається до свого крісла по праву руч від неї.*

Місіс Гігінс. Ти, дурний хлопчиську, звісно ж, нікуди не можна її виводити! Вона - тріумф твого мистецтва та ще й таланту кравчини, але якщо ти гадаєш, що вона не видає себе кожнісіньким реченням, яке вилітає з її вуст, то ти, либонь, зовсім схибнувся через неї!

Пікерінг. А може, коли б щось підправити, як ви гадаєте? Я маю на увазі вилучити з її мови кровожерні моменти.

Місіс Гігінс. Нічого не вийде - допоки вона в руках у Генрі.

Гігінс *(ображено).* Хочете сказати, що у мене мова непристойна?

Місіс Гігінс. Ні, дороженький, мова твоя була б цілком пристойна - скажімо, десь на баржі серед матросні, але така мова аж ніяк не прикрасить Елайзи на прийомі в саду.

Місіс Гігінс *(заспокоюючи Генрі дотиком руки).* Полковнику Пікерінгу, скажіть мені, будь ласка: що, достеменно, коїться там, на Вімпол-стріт?

де живе ця дівчина?

Гігінс. Звісно ж, з нами! Де ж їй ще жити?

Місіс Гігінс. Але на яких умовах? Чи вона у вас служниця? А як ні - то хто вона для вас?

Гігінс. Але ви вбийте мене, якщо я знаю! Місяцями я бився над дівчиною, аби дотягти її до сьогоднішнього рівня. До того ж вона й користь приносить. Знає, де в мене що лежить, пам'ятає, коли і з ким я повинен зустрітись, і таке інше.

Місіс Гігінс. А як уживається з нею твоя економка?

Гігінс. Місіс Пірс? О, вона така раденька, що стільки обов'язків звалилося з її пліч, адже до Елайзиної з'яви їй доводилось відшукувати

мої речі й нагадувати мені про мої домовленості. Але як тільки мова заходить про Елайзу... Не знаю, що за дурна муха вкусила мою економку. Знай твердить: "Ви не думаєте, пане!" Правда ж, Піку?

Місіс Гіггінс. Ну хто ж ви ще, як не двоє немовлят, що тішаться своєю живою лялькою?

Гіггінс. Тішаться! Та за тяжчу роботу я ще ніколи не брався - це щира правда, мамо! Але ж навіть не уявляєш, як це страшенно цікаво: взяти одне людське створіння й зробити з нього щось зовсім інше, давши йому нову мову. Це ж заповнює щонайглибшу прірву, яка відділяє клас від класу й душу від душі.

Пікерінг (підсуваючи своє крісло ближче до місіс Гіггінс і жваво перехиляючись до неї). Так, це неймовірно цікаво! Запевняю вас, місіс Гіггінс, що ми ставимось до Елайзи дуже серйозно. Щотижня... майже щодня! - помічаємо за нею якусь нову зміну. **Гіггінс** (насіпаючись на матір з другого боку). Так, чорт забирай! Ще жоден з моїх експериментів не захоплював мене так, як оцей. Вона заповнила собою наше життя по вінця, правда ж, Піку?

Місіс Гіггінс (нетерпляче, ривком підводиться і знов сідає за свій письмовий стіл до роботи. Відгортає вбік купу безладно накиданих паперів, хапає чистий аркуш із скриньки з письмовим приладдям і рішуче пробує писати. За третім невдалим нападом здається: шпурляє ручку на підлогу, сердито хапається за краї столу й вигукує.) Ох, ці чоловіки! чоловіки!! чоловіки!!!

Дія четверта

Лабораторія на Вімпол-стріт. Опівночі. Нікого в кімнаті. Годинник на лабораторній полиці б'є дванадцятку. В каміні не горить вогонь - надворі тепла літня ніч.

Незабаром зі сходів долинають голоси Гіггінса і Пікерінга.

Гіггінс (гукаючи вниз до Пікерінга). Слухайте, Піку: замкнете двері, добре? Я більше не виходжу на вулицю.

Пікерінг. Гарзд. Місіс Пірс може йти спати? Адже нам більше нічого не треба, правда?

Елайза відчиняє двері; площадинка освітлена, тож дівчину видно в усьому чудовому вбранні, в якому вона щойно виграла Гіггінсів заклад. Вона підходить до каміна і вмикає електричне світло. Вона зморена. Її блідість сильно контрастує з темними очима й косами; вираз обличчя у неї майже трагічний. Вона скидає з себе манто, кладе віяло й рукавички на рояль і сідає на лаву - мовчазна, в тяжкій задумі. Гіггінс у вечірньому костюмі, плащі й капелюсі, входить до кімнати, несучи домашню куртку, яку підхопив у передпокої внизу. Він скидає капелюха й плаща і недбало шпурляє їх на журнальний столик, так само позбувається фрака й надягає домашню куртку, а тоді стомлено падає в крісло біля каміна.

Пікерінг, десь так само вбраний, заходить до кімнати, також скидає капелюха й плаща і хоче шпурнути на Гігінсові речі, але передумує.

Пікерінг. Чуєте? Місіс Пірс буде сваритися, якщо ми залишимо одяг отак на купі у вітальні.

Гігінс. Та киньте їх через перила в хол! Вона натрапить на них уранці й приткне де слід. Подумає, що ми були п'яні.

*Елайза вертається з парою великих капців без п'ят.
Кладе їх на килимок перед Гігінсом і знов сідає на своє місце, не мовивши й слова.*

Гігінс (знов позіхаючи). О Господи! Що за вечір! Що за компанія! Що за дурне блазнювання! *(Нахиляється розшнурувати черевика й помічає капці. Облишує шнурки й дивиться на капці, так ніби вони самохіть з'явилися перед ним.)* Ой, вони тут! Отакої!

Пікерінг (потягуючись). Ну, я таки трохи стомився! Довгий був день. Прийом у саду, званий обід і ще той, останній прийом! Чи не забагато таких розкошів? Але ви виграли свій заклад, Гігінсе. Елайза зіграла свою роль, та ще й блискуче, правда ж?

Гігінс (палко). Хвалити Бога, цьому кінець!

Елайзу всю аж пересмикнуло, але чоловіки не помічають її, тож вона опановує себе й знов сидить, мов закам'яніла.

Пікерінг. Ви нервувалися на прийомі в саду? Я нервувався. А Елайза нібито була спокійнісінька.

Гігінс. О, вона була спокійна! Я знав, що з нею буде все гаразд. Ні, це я перевтомився: стільки місяців пропихати отаку роботу! Спочатку, поки ми займалися фонетикою, воно було ще цікаво, але потім це мені смертельно набридло. Якби я не змушував себе до цього, то облишив би все ще два місяці тому. Дурна то була затія і вийшла сама додука.

Пікерінг. Ну що ви! Я на прийомі в саді страшенно хвилювався. Серце моє так калатало, трохи не вискочило з грудей.

Гігінс. Атож, перші три хвилини і я хвилювався. Та коли побачив, що перемога буде наша і то без бою, то почувся, мовби ведмідь у клітці, який тиняється з кутка в куток знічев'я.

Елайза намагається триматися спокійно, мовби їй байдуже, коли підводиться і йде через кімнату до каміна, щоб вимкнути світло. Але, ще й не дійшовши туди, вона вже ладна була закричати. Сідає в Гігінсове крісло, міцно стиснувши руками бильця. Зрештою дає серцю волю й кидається на підлогу, корчиться в безсилій люті.

Гігінс (у гнівному відчаї з-за дверей). І де це в чорта подів я свої капці? *(З'являється у дверях.)*

Лайза (хапаючи капці й один по одному, з усієї сили, шпурляючи в нього.) Ось вам ваші капці! І ось! Беріть свої капці й щоб ви цілими днями шукали їх та не знаходили!

Гігінс (ошелешено). Це що за... *(Підходить до неї.)* Що сталось? Устаньте! *(Зводить її на ноги.)* Щось негаразд?

Лайза (задихано). Все гаразд - у вас. Я виграла ваш заклад, чи не так? То й досить для вас. А я для вас, певне ж, нічого не значу.

Гігінс. Ви виграли мій заклад! Ви! Самовпевнена комаха! Це я виграв заклад. Нащо ви шпурляли в мене капці?

Лайза. Бо хотіла розбити вам обличчя. Я б вас убила, якби могла, самолюбива ви тварюко! Чом ви не лишили мене там, де підібрали, - на вулиці? Ви дякуєте Богові, що все скінчилося і що тепер ви можете знов викинути мене туди, чи не так? *(Несамовито заламує руки, аж хрускають пальці.)*

Гігінс *(дивлячись на неї з холодним подивом).* Створіння таки рознервувалося.

Лайза *(із приглушеним зойком люті несамохіть кидається на нього, аби вгородити нігті йому в обличчя).* !!!

Гігінс *(схопивши її за зап'ястя).* Ах, ви так? Втягніть кігті, кішечко! Як ви смієте показувати мені ваш характер? Сядьте і заспокойтеся. *(Грубо кидає її в крісло.)*

Лайза *(знищена його перевагою в силі й вазі).* Що буде зі мною? Що буде зі мною?

Гігінс. Де мені в дідька знати, що буде з вами? І яке це має значення, що буде з вами?

Лайза. Вам байдуже. Я знаю, що вам байдуже. Коли б я оце померла, вам усе одно було б байдужісінько. Я для вас ніщо - навіть оці капці дорожчі вам за мене!

Лайза. Ні - це для вас більш нема про що турбуватися. *(Несподівано підводиться й тікає від нього на лавку біля рояля - сідає і затуляє обличчя руками.)* О Боже! Як я хочу померти!

Гігінс *(витрішившись на неї в щирому подиві).* Чому? Ради Бога, чому? *(Розважливо, підходячи до неї.)* Послухайте мене, Елайзо

Ви тепер вільні й можете робити, що забажаєте.

Лайза *(у відчаї зібравши всі свої сили).* А на що я годжуся? На що я годжуся після вашої науки? Куди мені подітися? За що братися? Що буде зі мною?

Лайза. Я хочу знати, що я можу забрати з собою. Щоб потім мене не звинуватили у крадіжці.

Гігінс *(уражений уже в саме серце).* В крадіжці! Як ви могли це сказати, Елайзо

Гігінс *(дуже сердито).* Можете забирати до дідька все, що є в цьому домі. Окрім коштовностей - їх узято напрокат. Це вас задовольнить?*(Крутнувшись на закаблуках, він, украй розгніваний, хоче вийти.)*

Лайза *(знімаючи з пальця перстень).* Це не ювелірів перстень - це той, що ви купили мені в Брайтоні. Він мені більше не потрібен. *(Гігінс несамовито жбурляє його в камін і так погрозово обертається до Елайзи, що та, затуливши руками обличчя, припадає до рояля й вигукує.)* Не бийте мене!

Гігінс. Бити вас! Ви, нице створіння, як ви тільки сміли таке подумати! Це ви вдарили мене. І вразили в самісіньке серце!

Елайза опускається навколішки на килимок біля каміна й шукає персня. Знайшовши, роздумує хвилю, що з ним робити. Врешті кидає його на десертний таріль і в шаленій лютості скидає з себе вечірню сукню й туфлі, тоді бере з шафи обшиті оксамитом плічка, дбайливо вішає на них вечірню сукню й чіпляє плічка з

*сукнею у шафі, захряскуючи двері. Надягає туплі,
сукню й капелюха - все для прогулянки.*

Дія п'ята

Вітальня місіс Гіггінс. Як і першого разу, вона сидить за письмовим столом. Заходить покоївка.

Покоївка (від порога). Містер Генрі, мем, у холі з полковником Пікерінгом.

Гіггінс. Слухай, мамо: це ж чортівня якась!

Місіс Гіггінс. Так, любий. Доброго ранку. (Він стримує свою нетерплячість і цілує матір, а покоївка тим часом виходить.) Що скоїлось?

Гіггінс. Елайза дременула геть.

Місіс Гіггінс (спокійно, не відриваючись від свого писання). Либонь, ти налякав її.

Гіггінс. Налякав її! Дурниці! Вчорашньої ночі ми, як завжди, залишили її, щоб вона повимикала світло і все таке, а вона, замість лягти спати, перевдяглася та й подалася геть. Ліжко її лишилось неторкане. Десь перед сьомою вранці вона приїхала в таксі забрати свої речі, й та дурепа місіс Пірс, не сказавши мені й слова, віддала їй усе! Що мені тепер робити?

Місіс Гіггінс. Мабуть, обходитися без неї, Генрі. Дівчина має повне право піти собі - коли завгодно й куди завгодно.

Гіггінс (неуважливо ходячи туди-сюди по кімнаті). Але ж я не можу нічого знайти! Я не пам'ятаю, про що з ким і на коли домовився. Я...(Входить Пікерінг. Місіс Гіггінс кладе ручку й відсувається від столу.)

Пікерінг (тиснувши руку господині). Доброго ранку, місіс Гіггінс. Генрі вже сказав вам? (Сідає на отоманку.)

Місіс Гіггінс (підводячись, вражена і обурена). Невже ви хочете сказати, що заявили на Елайзу в поліцію?

Гіггінс. Але ж нам треба знайти її!

Пікерінг. Знаєте, місіс Гіггінс, ми не можемо допуститися, щоб вона отак пішла від нас. Що ж нам треба було ще робити?

Місіс Гіггінс. У вас обох не більше розуму, ніж у двох малих дітей. Чому...

Уриваючи розмову, заходить покоївка.

Покоївка. Містере Генрі, там один пан дуже хоче вас бачити. Він був прийшов на Вімпол-стріт, а звідти його направили сюди.

Гіггінс. Хай йому абищо! Я зараз нікого не приймаю. А хто він?

Покоївка. Такий собі містер Дулитл, пане?

Пікерінг. Дулитл? Тобто сміттяр?

Покоївка. Сміттяр? О ні, пане: це джентльмен.

Покоївка (оголошує). Містер Дулитл! (Виходить.)

Входить Дулитл. Він розкішно вбраний, мовби для великосвітського весілля - може, і справді він жених. Квітка в петельці, сліпучий шовковий циліндр, лаковані туплі довершують ефект. Він такий заклопотаний

*справою, в якій прийшов, що й не помічає місіс Гігінс.
Він іде просто до Гігінса, обрушуючи на нього потік
пристрасних докорів.*

Дулитл (показуючи пальцем на себе). Погляньте сюди! Бачите оце? Це все ви зробили!

Гігінс. Що я наробив, чоловіче?

Дулитл. Ось це, кажу ж вам! Погляньте на мене. Гляньте на цього циліндра. Гляньте на цей фрак!

Місіс Гігінс. Доброго ранку, містере Дулитле! Може, ви сядете?

Дулитл (жахнувшись, коли до нього дійшло, що він не побачив господиню). Прошу пробачення, мем! *(Підходить до неї й тисне простягнену йому руку.)* Дякую вам! *(Сідає на отоманку, по праву руч від Пікерінга.)* Я такий переповнений тим, що мене спіткало, аж більш ні про що думати не можу.

А скажіть мені ось що. Писали ви чи не писали листа в Америку одному старому нікчемі, що давав п'ять мільйонів на заснування по всьому світі товариств Моральної Реформи й просив вас винайти для нього в сезагальну мову?

Гігінс? Він же помер! *(Знов сідає, мов падає.)*

Гігінс. Ну, я пригадую, що після вашого першого візиту я був утнув якийсь такий дурний жарт.

Дулитл. Ах! Ви можете собі називати це дурним жартом. А це ваш жарт накрив мене, мов віко труни. Той мільйонер раденький був нагоді показати, що вони, американці, не те, що ми: вони, мовляв, визнають і шанують людину за її заслуги, хай там до якого низького класу вона належить. Тож і записано тепер чорним по білому і його триклятому заповіті - завдяки вашому, Енрі Іггінсе, дурному жартові! - що він лишає мені пай на три тисячі річного прибутку в його "Тресті легкотравного сиру" за умови, що я читатиму лекції для його "Воннафеллерової світової ліги Моральної Реформи", коли мене попросять, але не частіше шести разів на рік.

Гігінс. Те невже? Ф'ю! *(Раптово просяявши.)* Ото утнув, чортяка!

Пікерінг. Нічого страшного, Дулитле. Вас навряд чи й двічі попросять.

Дулитл. Та я не проти лекцій. Я їм таку лекцію прочитаю, що аж посиніють, - прочитаю і оком не змигну. Я тільки проти того, що з мене зробили джентльмена. Хто просив його робити з мене джентльмена? Я був собі щасливий. Був вільний. Коли мені потрібні були гроші, я міг попросити в кого завгодно - отак, як вициганив у вас, Енрі Іггінсе. А тепер немає мені спокою, зв'язаний по руках і по ногах, і всяк вимагає у мене грошей.

Місіс Гігінс. Але ж, дорогий містере Дулитле, вам зовсім не треба терпіти все це, якщо у вас це справді щиро. Ніхто не змусить вас прийняти цей спадок. Ви можете відмовитися від нього.

Дулитл (зм'якшуючи тон із поваги до дами). У тім-то й трагедія, мем. Легко сказати: кинь це, а зробити - не стає духу

Місіс Гігінс. Ну, я вельми рада, що ви не збираєтеся робити ніяких дурниць, містере Дулитле. Це ж вирішує питання Елайзино майбутнього. Тепер ви спроможні її забезпечити.

Гігінс (зірвавшись на ноги). Дурниці! Він не зможе забезпечити Елайзу. Він не має права забезпечувати її. Бо вона йому не належить. Я

заплатив йому за неї п'ять фунтів. Дулитле! Або ви чесний чоловік, або ж мерзотник.

Місіс Гігінс. Генрі, не дурій! Як хочеш знати, де Елайза, то вона тут, нагорі.

Гігінс (вражено). Нагорі!!! То я хутенько спущу її вниз. *(Рішуче прямує до дверей.)*

Місіс Гігінс. Елайза прийшла до мене вранці. Вона розповіла мені, як нелюдяно ви обійшлись з нею.

Гігінс (знов підсакаючи). Що?!

Пікерінг (і собі підводячись). Дорога місіс Гігінс, повірте, це вона

Входить Елайза - осяйна, впевнена в собі, справляючи приголомшливо переконливе враження своєю невимушеною розкутістю. В руках у неї кошик із шиттям - видно, що почувається вона, як вдома. Пікерінг такий ошелешений, що забув навіть підвестися.

Лайза. Гау ду ю ду, професоре Гігінсе? Чи ж ви при доброму здоров'ї?

Та при здоров'ї, а як же ще - ви ж ніколи не хворієте. Дуже рада бачити вас знов, полковнику Пікерінгу. *(Той квапливо підводиться, і вони тиснуть одне одному руки.)* Ну й холодний сьогодні ранок, правда? *(Сідає по праву руч від полковника. Той і собі сідає поруч неї.)*

Гігінс. Не смійте випробовувати цю гру на мені. Я навчив вас цього, тож воно не про мене. Вставайте і марш додому! Годі клеїти дурня.

Елайза бере з кошика полотнину й починає вишивати, не звертаючи анінайменшої уваги на цей вибух гніву.

Місіс Гігінс. Дуже мило, Генрі, краще й не скажеш. Яка жінка устоїть, коли її отак припрошують!

Гігінс. Облиште її, мамо. Хай вона говорить сама за себе. Тоді ви зразу ж переконаєтеся, що вона не має жодної думки, якої я не вклав би в її голову, чи слова, якого б я не вложив їй в уста. Кажу ж вам, я витворив оцю досконалість із пожмаканої капустини, яку підібрав у Ковент-гардені. А тепер вона корчить тут переді мною витончену леді.

Місіс Гігінс (спокійно). Гаразд, любий, але ж ти сядеш, правда?

Гігінс розлючено сідає.

Лайза (до Пікерінга, ніби й не помічаючи Гігінса, і водночас спритно орудуючи голкою). Чи ж ви, полковнику Пікерінгу, вже назовсім одцураєтеся од мене тепер, коли експеримент закінчено?

Пікерінг. О, не кажіть так! Ви не повинні думати, що то був експеримент. Мене, принаймні, це слово прикро вражає...

Лайза. Ну! Я всього лиш пожмакана капустана...

Пікерінг (імпульсивно). Ні!

Лайза (продовжуючи незворушно). ...але я настільки завдячую вам, що почувалася б вельми нещасною, коли б ви мене забули.

Пікерінг. Такі до мене слова - це дуже мило з вашого боку, міс Дулитл.

Лайза. І це не тому, що ви платили за мої сукні. Я знаю, що ви всіх щедро обдаровуєте грішми. Але тільки від вас я навчилася справді гарних манер - тож саме гарні манери роблять із жінки справжню леді, чи на так? Бачите, вони мені давалися дуже нелегко, бо переді мною всякчас був приклад професора Гігінса. Я була так вихована, що поводитися геть як він: нездатна стримуватися, вдавалася до лайки, коли щось хоч трохи

мене зачіпало. І я б так ніколи й не довідалася, що леді і джентльмени поведуться зовсім інакше, коли б вас не було поруч.

Гіггінс. Ну-ну!

Пікерінг. О, це, знаєте, у нього просто так виходить. Він це ненавмисне.

Лайза. Ох, я теж ненавмисне поводитися так, коли була квіткаркою. Просто у мене так виходило. Але ж, бачите, я саме так поводитися, і в цьому, зрештою, полягає різниця.

Пікерінг. Безперечно. І все ж, саме він навчив вас правильно розмовляти, а я, самі знаєте, цього не зумів би.

Лайза (байдужим тоном). Звісно - але ж це його фах.

Гіггінс. Прокляття!

Лайза (продовжуючи). Це було щось таке, ніби я вчилася модного танцю, - більш нічого. Але чи знаєте ви, з чого починалося моє справжнє виховання?

Пікерінг. Із чого ж?

Лайза (облишивши на мить шиття). Із "міс Дулитл" - так ви звернулися до мене того дня, коли я вперше прийшла на Вімпол-стріт. Із цього почалась моя самоповага. *(Знов береться до шиття.)* І ще було сто таких дрібничок, яких ви й не завважували, бо все це у вас виходить само собою. От я зайшла - ви підвелися; скинули капелюха переді мною на вулиці; відчинили мені двері...

Пікерінг. Ну, це просто ніщо.

Лайза. Так - але ці дрібнички засвідчували, що ви шануєте мене і маєте за щось краще, ніж якась посудниця, хоча, звісно ж, я знаю, ви б так само ставилися й до посудниці, коли б її запустили до вітальні. Ви ніколи не роззувалися при мені в їдальні.

Пікерінг. Не слід ображатися на нього за це. Гіггінс роззувається де завгодно в домі.

Лайза. Я знаю. І не звинувачую його. Просто так воно у нього виходить, правда ж? Але для мене було так важливо, що ви цього не робите! Бачите, коли по щирій правді, то, не беручи до уваги речей, що їх будь-хто може набути (гарно вдягатися, чисто розмовляти і все таке), - різниця між леді й квіткаркою полягає не в тому, як вона поводить, а як до неї ставляться. Я довіку буду квіткаркою для професора Гіггінса, бо він з самого початку ставиться до мене як до квітки й вічно так ставитиметься. Але я знаю, що можу бути для вас леді, бо ви повсякчас ставитеся до мене як до леді й завжди будете ставитися до мене так.

Міс Гіггінс. Будь ласкав, Генрі, не скрегочи зубами.

Лайза. І мені хотілося б, щоб відтепер ви звали мене Елайзою, якщо ви не проти.

Пікерінг. Дякую вам, Елайзо, - залюбки!

Лайза. А ще мені хотілося б, щоб професор Гіггінс звав мене "міс Дулитл".

Гіггінс. Швидше я пошлю вас до чорта.

Лайза. Не можу. Колись я дала б йому одкоша, але зараз не можу знов зійти до цього. Пам'ятаєте, ви розповідали мені, що коли дитину привезти на чужину, вона за кілька тижнів вивчить місцеву мову й забуде свою, рідну. Що ж, і я - дитина у вашій країні. Я забула свою мову й розмовляти вмію тепер тільки по-вашому.

Аби не zostаватися наодинці з Гігінсом, Елайза виходить на балкон. Він устає і собі йде на балкон. Вона негайно вертається в кімнату, прямуючи до дверей, але він швидко проходить по балкону й переймає її, затуливши спиною двері.

Гігінс. Годі-бо, Елайзо, адже ви трохи відігрались, як ви кажете, за свою кривду. Чи не досить? Чи не пора взятися за розум? Чи, може, вам іще мало?

Лайза. Вам треба, щоб я вернулась тільки на те, аби підбирати ваші капці, терпіти вашу лайку і взагалі бути у вас на побігеньках?

Гігінс. Я зовсім на сказав, що хочу, щоб ви вернулись.

Лайза. Ах, так! Тоді про що ж ми говоримо з вами?

Гігінс. Про вас - не про мене. Якщо ви повернетесь назад, я обходитимуся з вами так само, як обходився досі. Я не можу змінити свої натури й не маю наміру міняти манери. А манери мої точнісінько такі самі, як і у полковника Пікерінга.

Лайза. Неправда. Він обходиться із квіткаркою, немов з герцогинею.

Гігінс. А я обходжуся з герцогинею так, неначе вона - квіткарка.

Гігінс (роздратовано). Річ не в тому, буцім я грубо обходжуся з вами, а в тому, що я ніколи й ні з ким не буваю інший.

Лайза (з несподіваною відвертістю). Мені байдуже, як ви обходитеся зі мною. Я можу не звертати уваги на вашу лайку. Не звертала б уваги й на побої - били мене й до вас. Але (встаючи й дивлячись йому просто у вічі) я не хочу, щоб мене топтали під ноги.

Гігінс. Тоді геть з дороги - бо я не зупинюся перед вами. Ви так говорите про мене, немовби я - автобус.

Лайза. Ви ж і є автобус: усі розбігаються, кидаються врозтіч перед вами, а вам начхати на всіх. Але я можу обійтися без вас - ще й як обійдуся, не думайте.

Гігінс. Знаю, що можете обійтися. Сам казав вам про це.

Гігінс. А ви ніколи не питали самі себе, чи я зможу обійтися без вас?

мені бракуватиме вас, Елайзо. *(Сідає біля неї на отоманку.)* Мене дечого навчили ваші ідіотські ідеї - признаюся в цьому покірливо і вдячно. А ще я звик до вашого голосу й вигляду. Вони мені, як-не-як, подобаються.

Лишіть мені вашу душу, а голос та обличчя можете забрати геть.

Лайза. О, ви диявол! Ви можете завиграшки скрутити серце дівчині, достоту як хтось інший міг скрутити її руки, щоб завдати болю. Місіс Пірс остерігала мене. Скільки разів пробувала вона піти від вас, але щоразу в останню мить ви обводили її кругом пальця. А вам начхати на неї. І до мене вам байдужісінько.

Гігінс (скочивши на ноги й нетерпляче ходячи туди-сюди). Елайзо, ви ідіотка! Я витрачаю скарби мого мільтонівського розуму, розсипаючи їх перед вами. Раз і назавжди збагніть: я йду своїм шляхом і роблю своє діло, і мені байдужісінько, що спіткає вас чи мене. Я не заляканий, як ваш батько й ваша мачуха. Тож ви можете або вернутись, або забиратися до дідька: що вам більше до вподоби.

Лайза. Для чого мені вертатись?

А завтра ви викинете мене геть, якщо я не виконуватиму всіх ваших забаганок?

Гігінс. Так. Але ж ви теж можете піти від мене завтра, якщо я не виконуватиму всіх ваших забаганок.

Лайза. Ох, коли б я тільки могла вернутися до мого кошика з квітами! Я б тоді ні від кого не залежала - ні від вас обох з батьком, ні від будь-кого в світі! Нащо ви забрали у мене мою незалежність? Нащо я відмовилася від неї? А тепер я рабиня, попри всю мою гарну одіж.

Гігінс. Аніскілечки. Якщо хочете, я вдочерю вас і покладу гроші на ваше ім'я. Чи ви радше б вийшли заміж за Пікерінга?

Лайза. Це не те, що мені треба, - облиште про це й думати. Коло мене завжди крутилося чимало хлопців, що просили мене вийти заміж. Он Фредді Гілл пише мені тричі на день, сувої паперу списує.

Гігінс. Коротше кажучи, ви б хотіли, щоб я так само був закоханий у вас, як Фредді? Це правда?

Лайза. Ні, не хотіла б. Не такого почуття я бажала б від вас. І не будьте ви такі впевнені в собі

. І ви добре знаєте, що я вже не можу повернутися на вулицю, як ви це називаєте, і що в світі у мене немає справжніх друзів, окрім вас з полковником. Я вийду заміж за Фредді, таки вийду,

А сама я піду вчителювати.

Гігінс. І що ж ви, в ім'я Бога, будете викладати?

Лайза. Те, чого ви навчили мене. Я викладатиму фонетику.

Гігінс. Ха! Ха! Ха!

Лайза Ага! Тепер я знаю, як вас приборкати. Яка я дурепа, що не додумалася до цього раніше! Ви не можете забрати назад ті знання, що дали мені. Ви самі казали, що я маю чуліше вухо, ніж у вас. І ще я можу бути чемною та доброзичливою з людьми, на що ви нездатні. Ага! *(Навмисне пропускаючи звуки "г", щоб дозолити йому.)* Оце й доконало вас, Енрі Іггінсе, авжеж! Тепер мені начхати *(клацає пальцями)* на ваші грубощі та на вашу похвальбу. Я дам оголошення в газети про те, що ваша герцогиня - всього лиш квіткарка, яку ви навчили, і що ця квіткарка навчить будь-яку дівчину, як стати герцогинею - за ті самі півроку ще й за тисячу гіней.

Гігінс *(дивуючись їй)*. Ах ви кляте нахабне дівчисько! Але це краще, ніж розпускати нюні, краще за приношення капців та пошуки окулярів, чи не так? *(Підводячись.)* Бог свідок, Елайзо, я сказав, що зроблю з вас справжню жінку, і я таки зробив! Отака ви мені подобається.

Місіс Гігінс *(підходячи до Гігінса)*. До побачення, любий!

Гігінс. До побачення, мамо. *(Хоче поцілувати матір, коли згадує щось.)* Ой, до речі, Елайзо, замовте шинки та стилтонського сиру, добре? Та купіть мені пару шкіряних рукавичок, номер вісім, і ще краватку до того мого нового костюма. Підберіть там колір, який кращий. *(Його бадьорий, недбалий, дужий голос свідчить, що він невиправний.)*

Лайза *(зневажливо)*. Номер вісім замалий для вас, якщо ви хочете, щоб рукавички були всередині підбиті смухом. У вас є три нові краватки - ви їх забули в шухляді умивальника. Полковник Пікерінг віддає перевагу подвійному глостерові перед стилтоном, а ви й не помічаєте різниці між двома сортами. Я ще вранці подзвонила місіс Пірс, нагадала їй про шинку. Що ви без мене робитимете - я просто не уявляю. *(Впливає з кімнати.)*

Місіс Гігінс. Боюсь, ви зіпсували цю дівчину, Генрі!

Гіггінс. Вона збирається заміж за Фредді! Ха, ха! Фредді! Фредді!! Ха-ха-ха-ха-ха!!!! (Його громовим реготом і закінчується п'єса.)